
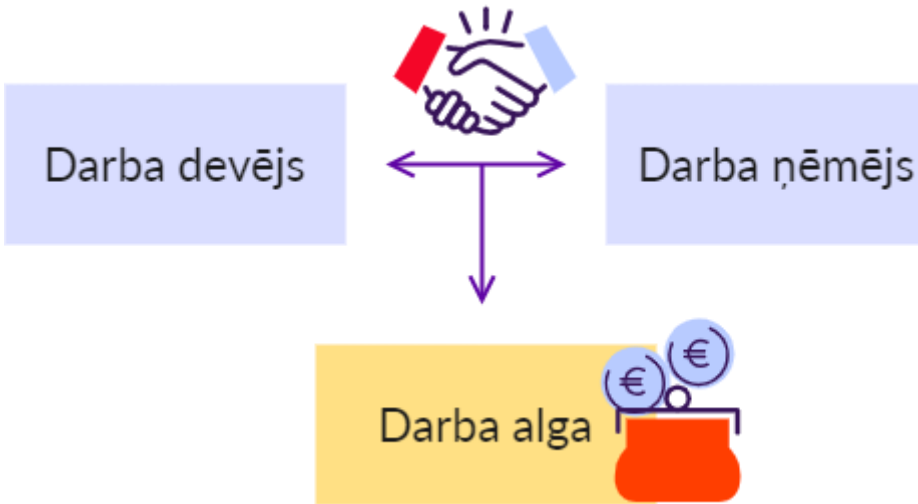

Teorijas izklāsts skolotājam

TIRGUS UN CENA

$\text{Pieprasījums} + \text{Piedāvājums} + \text{Darbinieka kvalifikācija} = \text{Darba algas apjoms}$ 	
<p>1.apaštēma</p> <p>Vai labu darbinieku var atrast gadatirgū?</p> <p>Darba tirgus</p> <p>Līdzīgi kā preču tirgū, arī darba tirgū pircējs un pārdevējs "satiekas" un vienojas par cenu. Tikai šajā gadījumā pircēja vietā ir darba devējs, jo viņš ir gatavs pirkt cilvēka darbu, bet pārdevēja vietā ir darba ņēmējs – viņš ir gatavs pārdot savu brīvo laiku, zināšanas un spējas par kaut kādu cenu jeb darba algu.</p> <p>Visi darba devēji un darba ņēmēji kopā veido darba tirgu.</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p>Padarīto darbu var mērīt dažādi – nostrādātajās stundās, paveiktajā darbā vai kombinējot abus šos rādītājus.</p> <p>Visi darba devēji un darba ņēmēji kopā veido darba tirgu. Darba tirgus pastāv, jo cilvēkiem vienmēr nepieciešama citu palīdzība, lai īstenotu dažādas idejas un mērķus, piemēram, velosipēdu ražošanu, mājokļu būvniecību, kafējnīcas atvēršanu u.c.</p> <p>Darba algu, līdzīgi kā cenas citos tirgos, veido pieprasījums un piedāvājums, satiekoties pircējam un pārdevējam. Samaksa var notikt arī preču veidā, tomēr visbiežāk par padarīto darbu tiek maksāts ar naudu.</p>	<p>Darba līgums – rakstiski noformēta vienošanās starp darba devēju un darba ņēmēju (darbinieku).</p> <p>Darba alga – samaksa jeb atlīdzība par cilvēka darbu.</p> <p>Darba tirgus – darba ņēmēju un darba devēju kopums.</p> <p>Darba devējs – cilvēks vai cilvēku grupa (uzņēmums), kas piedāvā veikt darbu par samaksu.</p> <p>Darba ņēmējs – cilvēks, kurš veic darbu par samaksu.</p>

<p>Gan darba ņēmējs (darbinieks) , gan darba devējs (piemēram, uzņēmējs, uzņēmuma vadītājs) paraksta darba līgumu. Tajā tiek norādīti:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) darbinieka pienākumi; 2) darba devēja pienākumi; 3) darba līguma termiņš; 4) darbinieka alga; 5) kad darbinieks saņems darba algu; 6) cita būtiska informācija, kas svarīga attiecīgā darba veikšanai. 	
<p>2. apakštēma Kā darba procesā rodas nauda? Jaunradītā (pievienotā) vērtība</p> <p>Katras profesijas pārstāvis ar savu darbu rada kaut ko jaunu, kas vajadzīgs cilvēkiem.</p> <p>Pastāv gan pavisam vienkārši, gan ļoti sarežģīti darbi. Apkopēja vai kasiera pienākumu veikšanai nav nepieciešams īpaši daudz un sarežģītu zināšanu, tāpēc šo darbu var veikt gandrīz katrs (piedāvājums ir augstāks nekā pieprasījums). Turklāt šāda veida darbs nerada augstu pievienoto vērtību – netiek radīts nekā unikāls un ļoti vērtīgs, tāpēc darba devējs nevēlēsies par to maksāt lielu algu.</p> <p>Šā iemesla dēļ vienkāršu darbu veicēji saņem zemākas algas nekā sarežģītu darbu veicēji.</p> <p>Sarežģītu darbu veikšanai nepieciešamas zināšanas un prasmes, kuras gadiem jāapgūst skolā un vēlāk arī augstskolā, kā arī bieži vien ilgstoši jāpraktizējas, lai sasniegtu augstu darba kvalitāti. Lai kļūtu par arhitektu vai programmētāju, bez matemātikas un datorzinībām neiztikt. Šie priekšmeti nav viegli, taču vēlāk ar šīm zināšanām var radīt jaunas un vērtīgas lietas, par kurām citi ir gatavi maksāt daudz naudas, jo tās uzlabo cilvēku ikdienu un rada augstu pievienoto vērtību. Mūzikas straumēšanas aplikāciju <i>Spotify</i> un video koplietošanas vietni <i>YouTube</i> izstrādāja spējīgi programmētāji, bet Latvijas Nacionālo bibliotēku (Gaismas pils) nebūtu bijis iespējams uzcelt bez zinošiem arhitektiem.</p> <p>Arī radošo profesiju pārstāvju darbs ir sarežģīts, un tam nepieciešams daudz zināšanu. Lai kļūtu par rakstnieku, vajag mācīties un iegūt padziļinātas zināšanas par kādu valodu, jo tas palīdz precīzāk un interesantāk aprakstīt domas, idejas un fantāzijas. Jābūt arī plašām zināšanām dažādās dzīves jomās, kā arī izdomai, lai uzrakstītu lasītājus interesējošu un aizraujošu darbu. Ja grāmatu lasītājiem patīk rakstnieka sarakstītie darbi, viņi būs gatavi par šiem darbiem maksāt, un rakstnieks saņems augstu atalgojumu. Grāmatu par Hariju Poteru autore</p>	<p>Pievienotā vērtība – vērtība, ko ražotājs pievienojis nopirktajām izejvielām un materiāliem preču ražošanas vai pakalpojumu veikšanas laikā.</p> <p>Darba sludinājums – darba devēja aicinājums strādāt noteiktu darbu.</p>

Dž. K. Roulinga ir pirmā rakstniece pasaulē, kuras bagātība pārsniegusi miljardu eiro.

Ar labām zināšanām un spējām gandrīz visu profesiju pārstāvji var nopelnīt lielu algu.

Tomēr nozīme ir arī pieprasījumam – vai piedāvātās iemaņas kādam ir vajadzīgas. Vai izcils kasieris saņems daudz lielāku algu nekā citi kasieri?

Cits svarīgs aspekts – cik viegli ir savu unikalitāti piedāvāt plašai sabiedrībai. Ir tirgi, kur to izdarīt ir samērā viegli: tipiski piemēri ir sports, filmas, grāmatas. Šādiem tirgiem ir augstāks risks: dalībnieki ar unikālām spējām pelna ļoti daudz, bet pārējie – ievērojami mazāk (*winner takes it all*). Piemēram, futbolists Lionels Mesi un vēl neliela citu futbola zvaigžņu grupa viegli apmierina visas planētas futbola fanu vēlmi redzēt labu futbolu, bet zemāka līmeņa futbolistu gaitas daudzus vispār interesē. Holivudas grāvēju ieņēmumi mērāmi miljardos ASV dolāru, taču vairākums pārējo filmu nespēj nosegt ražošanas izdevumus.

Profesijās, kurās nav tik viegli piedāvāt savas prasmes plašākai sabiedrībai un nepieciešama individuāla mijiedarbība (piemēram, zobārsta vai fizioterapeita amatā), parasti algu sadalījums ir daudz vienmērīgāks.

Tādējādi var secināt, ka apgūt ar izvēlēto profesiju saistītās zināšanas augstā līmenī ir nepieciešams priekšnoteikums, lai saņemtu augstu atalgojumu. Tomēr ar to nepietiek: atalgojums būs atkarīgs arī no tā, vai piedāvātās prasmes kādam ir vajadzīgas, kā arī no tā, kādas ir attiecīgā darba tirgus īpašības.

Lai sameklētu savām prasībām atbilstošu darbinieku, darba ņēmēji parasti izmanto darba sludinājumus.

Kopsavilkums

- Lai darītu jebkuru darbu, nepieciešamas noteiktas zināšanas un prasmes.
- Lai saņemtu augstu atalgojumu par paveikto darbu, nepieciešams apgūt arī zināšanas un prasmes augstā līmenī vai arī īpašas, ne visiem piemītošas zināšanas un prasmes.
- Jebkurā profesijā atalgojums ir atkarīgs arī no tā, vai piedāvātās prasmes darba tirgū ir pieprasītas (kādam nepieciešamas), kā arī no tā, kādas ir attiecīgā darba tirgus īpašības.

